

Бојана Вељовић Поповић

ОДНОС ИНСТРУМЕНТАЛА, НОМИНАТИВА И ВОКАТИВА У СЛУЖБИ ПРЕДИКАТИВА У ГОВОРУ ТУТИНА, НОВОГ ПАЗАРА И СЈЕНИЦЕ

У раду се анализира употреба инструментала, номинатива и вокатива у служби предикатива уз глаголе *звати* (*се*), *назвати* и *прозвати* у тутинско-новопазарско-сјеничком говору. Циљ је да се утврди фреквентност сваке од наведених падежних форми у овој синтаксичкој функцији, синтаксичко-семантички услови који омогућавају њихову реализацију, те могућност њихове заменљивости у истом синтаксичком окружењу. Посебна пажња посвећује се анализи вокатива у овој синтаксичкој служби, која му је иначе несвојствена, те се настоји закључити на који начин је могло доћи до њеног развика.

Кључне речи: предикатив, инструментал, номинатив, вокатив, говор Тутина, Новог Пазара и Сјенице.

This paper analyses the use of instrumental, nominative and vocative functioning as predicatives with the verbs *zvati* (*se*), *nazvati* and *prozvati* in the speech of Tutin, Novi Pazar and Sjenica. The goal is to determine the frequency of each of the given cases in this syntactic function along with the syntactic-semantic conditions that enable their realization and thus provide the possibility for them to be exchanged in the same syntactic environment. Special focus is placed on the analysis of the vocative in this function, which is atypical, in an attempt to determine in which way this usage may have developed.

Key words: predicative, instrumental, nominative, vocative, speech of Tutin, Novi Pazar and Sjenica.

1. Увод. У овом раду, на дијалекатском корпусу прикупљеном теренским истраживањем, анализирамо употребу инструментала, номинатива и вокатива у служби предикатива¹ у говору Тутина, Новог Пазара и Сјенице², који припада северном поддијалекту зетско-сјеничког дијалекта. Ограничићемо

¹ У раду користимо термин *предикатив* имајући у виду да се за инструментал у овој служби у србистичкој литератури употребљава термиолошка синтагма *предикативни инструментал*. О постојању различитих термина у стручној литератури детаљније в. Ковачевић 2015: 47–51.

² Истраживањем су обухваћена 102 пункта, од којих је 51 село на територији тутинске општине. Наводимо њихов списак и скраћенице које су коришћене у раду:

Баћица (Ба), Биохане (Би), Блага (Бл), Бороштица (Бо), Брегови (Бр), Врба (Вр), Врујца (Вру), Глухавица (Гл), Глоговик (Гло), Годово (Го), Гурдијеље (Гу), Делимеђе (Де), Детане (Дет), Добри Дуб (Д. Дуб), Добриња (До), Долово (Дол), Дулебе (Ду), Ђерекаре (Ђер), Ервенице (Ер), Жирче (Жи), Жупа (Жу), Кељеполје (Ке), Коваче (Ков), Кониче (Кон), Кочарник (Коч), Лескова (Ле), Липица (Ли), Мелаје (Ме), Митрова (Ми), Набоје (На), Островица (Ост), Паљево (Па), Пероше (Пе), Пленибабе (Пл), Попе (По), Пресло (Пр), Пружањ (Пру), Рамошево (Рам), Рачиће (Рач), Рудница (Руд), Руђа (Ру), Саш (Са), Сврачиће (Св), Смолућа (См), Старчевиће (Ст), Струмце (Стр), Суви До (С. До), Тутин (Ту), Црниш (Цр), Шароње (Ша), Шипче (Ши).

У Новом Пазару обишли смо 26 пунктова:

Багри (Баг), Балетиће (Бал), Бобовик (Боб), Боторовина (Бот), Брђани (Брђ), Вучја Локва (В. Лок), Избице (Из), Јошаница (Јо), Јуковача (Ју), Кашаљ (Ка), Козарево (Коз), Лече (Леч), Лукар (Лу), Неготинац (Не), Нетврђе (Нет), Осоје (Ос), Пожега (Пож), Прћенова (Прћ), Рајетиће

се на синтаксичку категорију допуне глагола типа *звaйи (се)*, *наз(и)ваји (се)*, *ћрозваји (се)*, који имају вредност именовања појмова са значењем живог или неживог. Посреди је синтаксичко-семантички конкурентна, али не и у потпуности синонимна нити подједнако фреквентна употреба наведених падежних форми. Употреба у предикативној позицији јесте једна од уобичајених функција инструментала и номинатива у српском језику. Појава вокатива у овој синтаксичкој позицији необична је, а у србистичкој литератури овај домен његове употребе до сада није описан, што указује на то да је посреди служба непозната стандарднојезичкој норми. У појединим дијалекатским студијама, о чему ће касније бити речи, бележе се примери употребе вокатива уз глаголе *звaйи (се)* и *назваји (се)*, с тим да се ова појава детаљније не анализира. Јављање вокатива уместо очекиваног инструментала или номинатива, примећено у нашој грађи, а присутно и у другим штокавским говорима, ову појаву маркира као дијалекатску, те је тако и у овом раду тумачимо³.

Посебна пажња у анализи посветиће се забележеним примерима у којима се у предикативу јавља вокатив. Утврдићемо разлоге појаве овога падежа у синтаксички несвојственој улози, упоредићемо синтаксичке, семантичке и прагматичке услове који омогућавају реализацију предикативног вокатива⁴, те степен учесталости појаве једног, другог, односно трећег падежног облика како бисмо открили евентуално постојање тенденције за унификацијом једног синтаксичког модела у овоме говору.

У наставку најпре дајемо преглед литературе и основне информације о граматичким категоријама које ће бити предмет анализе у овоме раду.

1.1. Номинатив и инструментал у служби предикатива у српском језику. Још од најранијих научних радова из области српско-хрватског језика увиђа се да су у предикативној служби уз глаголе *звaйи (се)*, *назваји (се)*, *ћрозваји (се)* номинатив и инструментал синонимне јединице, али и да номинатив на употребном плану у конструкцијама овога типа превладава⁵ (уп. MARETIĆ

(Ра), Рајчиновиће (Рај), Себечево (Се), Сопоћани (Со), Суха Ћуприја (С. Ћуп), Трнава (Трн), Цвијетње (Цв), Шавце (Шав).

Сјеничких пунктова је 25:

Баре (Бар), Бољаре (Бољ), Буђево (Бу), Врсјенице (Врс), Градац (Гр), Гошево (Гош), Дражевиће (Др), Дубница (Дуб), Дуга Пољана (Д. Пољ), Дујке (Дуј), Зајечиће (За), Карајукића Бунари (К. Бун), Кијевце (Ки), Кладница (Кл), Кнежевац (Кн), Трешњевица (Тре), Тријебине (Три), Тузиње (Туз), Угао (Уг), Цетановиће (Це), Црвско (Цр), Чедово (Че), Шаре (Шар), Штаваљ (Шт), Шушуре (Шу).

³ Ипак, током екскерпције, посматрања грађе и прегледања литературе били смо у прилици да, сконцентрисани на овај проблем, више пута, у свакодневној комуникацији, у медијима и штампи запазимо примере са вокативом који су истога типа као они који ће се овде анализирати. Ово значи да је у питању језичка појава која карактерише и разговорни стил српскога језика, односно супстандардна, ненормирана синтаксичка реализација. У раду, ипак, остављамо по страни разговорни српски језик, с тим да сматрамо да би било значајно утврдити степен присуства оваквих конструкција и у овом стилском регистру.

⁴ У раду ћемо, не претендујући да сугеришемо на дефинитивно постојање ове категорије у српском језику, користити термин *ћредикативни вокатив*, као аналоган термину *ћредикативни инструментал* / *номинатив*, дефинисаном у граматичкој литератури.

⁵ М. Ивић истиче да је предикативни инструментал граматичка категорија која води порекло из праиндоевропског језика, а нарочито је заступљена у словенским и балтским је-

1899: 579; Поповић 1964: 80; ВРАВЕС и др. 1966: 222, 239; СТЕВАНОВИЋ 1986: 449–450; КАТИЋИЋ 2002: 107–108; СТАНОЈЧИЋ – ПОПОВИЋ 2005: 287; ХЛЕБЕЦ 2008: 536–537; ПИПЕР – КЛАЈН 2013: 376–377). Како истиче М. Ивић (2005: 156), „и поред тога што се употреба предикативног инструментала још увек одржава у језику, може се рећи да она не само што није нарочито жива, него се чак и лагано губи, уступајући место конструкцији са номинативом или с акузативом у зависности од глаголске управне речи”⁶. Узимајући у обзир фреквенцијски однос двеју категорија, односно разматрајући све учесталију употребу номинатива у предикативној служби А. Корин (1995: 79) поставља следеће питање: „(...) када и под којим условима треба признати да један облик или једна конструкција која је некада постојала у језику и сматрала се нормалном и књижевном, више не спада у књижевни језик?”⁷.

М. Стевановић (1986: 449–450) у овом значењском подтипу инструментала препознаје примарну семантику оруђа односно средства, те истиче да и у примерима типа: Ратка је називала само *набеђеним добровољцем* име у инструменталу у ствари има вредност средства за остварење онога што значи основни глагол. Испитујући појаву конкурентности падежних конструкција у предикативу, Д. Сааведра закључује да уз глаголе *звaйи* (*се*) и *назвaйи* *се* активна конкуренција инструментала и номинатива зависи од неколико услова. Наиме, онда када је предикатив властито име, када доминира функција називања, најчешће се користи номинативна конструкција, као у примеру: Звала се *Рајка Рагаковић*. Када је пак лично име употребљено у служби карактерисања, јавља се инструментал: (...) назвао је *Шајлоком* у *сукњи*. Инструментал се чешће употребљава и када се предикативом исказује назив с којим се говорник не слаже: (...) и да ти најмање не смета кад те називају *тврдицом*, *бездушним* и *саможивим створењем*; тј. њиме се сугерише да названо име није право име објекта (СААВЕДРА 2000: 137–138). У служби предикатива који представљају неутралан назив објекта сличан термину, без додатних семантичких обележја, доминира номинатив: (...) тај пламен у Црној Гори зову *илуча* или *свећа* (СААВЕДРА 2000: 138). Ауторка такође запажа да уз глагол *звaйи* *се*, који у већој мери означава ‘бити’, углавном долази номинатив, док уз *назвaйи* *се*, који је у већој мери у вези са значењем оцазоналности, доминира инструментал (СААВЕДРА 2000: 138). О инструменталу у нашој науци најдетаљније је писала М. Ивић (в. Ивић 2005). Инструментал у предикативној служби, истиче ауторка, „обележава шта постаје изван појам, какав нов физички, психички или друштвени лик стиче, било стварно, било привидно, у тренутку вршења глаголске радње” (Ивић 2005: 147). За наш рад о значаја је разматрање употребе предикативног инструментала

зицима, пре свега у пољском, руском и чешком. Српски језик није у већој мери развио употребу предикативног инструментала, те у том погледу долази тек на четврто место у породици словенских језика (Ивић 2005: 156).

⁶ Уз глаголе *преишворити*, *смаитрати* јавља се и акузатив са предлозима *у* и *за*, с тим да употребу акузатива не разматрамо будући да су предмет нашег интересовања глаголи са значењем *назвaйи* и *звaйи*, уз које акузатив као допуна не долази.

⁷ У другом раду посвећеном истој проблематици (CORIN 1999: 247–256) утврђује се обим повлачења предикативног инструментала превасходно у позицијама у којима овај облик потискује конструкција *за* + акузатив.

уз глаголе *назвайи* и *звайи*⁸, уз које инструментална форма долази као допуна онда када они значе „дати коме извесно име које не мора бити његово право нити му стварно одговарати” (Ивић 2005: 147). Инструментал уз глагол *назвайи* (= придавати некоме име које му стварно не припада) има исту семантику као и уз *звайи* (у значењу назвати) – „и овде, дакле, као и у другим случајевима, инструменталом се обележава појам који је у извесном смислу окازیоналан у односу на дато лице коме се приписује (исп. дистинкцију у савременом језику: *зову ја* (= придају му име) *Буџом* према *зове се* (= име му је) *Буџа*)” (Ивић 2005: 156). У *Синтакси савременој српској језика* (Пипер и др. 2005) разматра се употреба инструментала у функцији семантичке допуне (комплемента) уз семикопулативне глаголе сложене рекције са семантиком ‘довођења неког појма у извесно стање’; ‘субјективног приписивања каквих својстава датом појму’ или ‘привидног стицања нових својстава од стране датог појма’. И овде се, између осталих, наводе глаголи *назвайи* и *звайи* у значењу ‘дати некоме име које не мора бити његово право нити му стварно одговарати’ (Пипер и др. 2005: 240–241). Најзад, Б. Хлебџ (2008: 539) закључује да се „номинатив иконички увек јавља у предикату онда када постоји референцијална једнакост појма у предикату и појма израженог у субјекту исте реченице. Нпр. *Посйала је дирекйтор* (‘она’ = ‘директор’) (...) **Именовали су ја амбасадор* (‘он’ ≠ ‘амбасадор’)”. Као посебна група глагола издвајају се: *звайи*, *крсийи*, *наз(и)вайи* и *йрозвайи* због свеприсутног садржаја ‘речима узроковати да особа / нешто јесте са називом’. Њима следе имена којима неко некога (нешто) назива (Назвао га је „*јазга*” или Назвао га је: *јазга*), па се назив јавља у номинативу, као алтернативи инструменталу (Хлебџ 2008: 539–540)⁹.

1.2. ВОКАТИВ У СЛУЖБИ ПРЕДИКАТИВА. У три основне функције вокатива Ј. Вуковић (1971: 26) убраја: успостављање контакта између саговорника, одржавање постојећег контакта и појачавање контакта. У србистичкој и сербокроатистичкој граматичкој литератури вокатив се без изузетка означава као независан падежни облик, неравноправан осталим падежним формама – он не зависи ни од једне друге речи у реченици и не показује никакав однос према било којој другој речи, нити је тешње везан за било који део реченице. Углавном врши функцију дозивне речи, или речи за скретање пажње на оно што се дотичном реченицом казује, па најчешће има карактер узвика и вредност експресивног средства помоћу којег се исказује неко осећање или расположење говорног лица (уп. Стевановић 1986: 171–172; Пипер и др. 2005: 653; Силић – Ранковић 2005: 200; Пипер – Клалн 2013: 328)¹⁰. Новије граматике

⁸ Дијапазон глаголских облика којима предикативни инструментал служи као допуна широк је. Тако М. Ивић издваја следеће: *учинйи*, *сйворйи* (некога, нешто, таквим и таквим; довести некога или нешто у извесно ново стање); *йосйавйи* (дати какав нов положај); *смаййрайи* (придавати датоме појму својства која му не морају припадати) и др. (за увид у потпуни попис глагола и примере употребе инструментала уз сваки од њих в. Ивић 2005: 147–158).

⁹ У неким радовима посвећеним употребним карактеристикама овога падежа предикативна семантика се изоставља из фокуса интересовања – у раду Г. Вуковић (1967: 65–68) о инструменталу у Ћосићевим *Коренима* анализирају се инструментал оруђа, узрочни и инструментал места, док се предикативна служба не помиње.

¹⁰ Из наведеног се у граматикама једино изузимају случајеви употребе вокатива у народној поезији (*Нейко беше Сйрахйићу Бане*), где се овај облик употребљава заправо у

карактеришу вокатив као морфолошку и прагматичко-семантичку категорију, а не као синтаксичко-семантичку, па се он анализира углавном кроз категорију вокативности у ширем смислу (Пипер и др. 2005: 650; Бабић 2011: 70). П. Пипер и И. Клајн (2013: 328) издвајају апелативни вокатив и експресивни вокатив, истичући да је права апелативност „могућа само у односу на реална бића (физичка или духовна) или фиктивна, измишљена бића за која се сматра да имају могућност усмеравања своје пажње”. Експресивни вокатив „карактеристичан је пре свега за обраћање предметима и појавама које говорно лице доживљава персонификовано, тј. као да су личности, нпр. *Београде*, мој бели лабуде” (Пипер – Клајн 2013: 328–329). М. Бабић (2011: 70, 79) примећује да је вокатив облик којим се номинује саговорник, што га приближава номинативу. Посебно се ово огледа у случајевима када функцију вокатива преузима номинатив, као у примерима: *Майичић*, ни корака натраг! *Момак*, може једна кафа? (разг.); у којима је присутно обраћање мимо нормом прописаних узуса.

Ни код једног од наведених аутора не разматра се вокатив у предикативној служби у (суп)стандардној реализацији српског језика¹¹.

Једини рад у коме се помиње употреба вокатива у предикативној служби јесте прилог *Упоишреба вокативна у реченичној структури* Х. Булића (2014: 140–152), у коме се настоји доказати да у појединим својим реализацијама вокатив ипак може обављати одређене синтаксичке функције мимо оних које му се традиционално приписују. Аутор сматра да постоје случајеви у којима се вокатив појављује у површинској структури реченице, као у примеру: Али не волим кад ме зове „мица-мацо”. Наиме, како се наводи, облици вокатива овде нису типични управни говор, иако могу бити пореклом од управног говора или пак остаци неке реченице или конструкције. Но, будући да, за разлику од управног говора, немају висок ступањ самосталности, да нема паузе која би их одвајала од остатка реченице, ови облици вокатива боље су интегрисани у структуру реченице од оних који служе за дозивање или обраћање. Такође, могућност позиционирања енклитике у редоследу речи: *Мица-мацо* су је звали, не одговара реченицама са управним говором. Најзад, као најчвршћи аргумент аутор наводи немогућност изостављања вокатива из реченице уз задржавање истог значења глагола *звати*: *Али не волим кад ме зове. На овом месту, закључује аутор, не може се употребити ни један други облик сем номинатива и инструментала (детаљније в. Булић 2014: 140–152).

1.3. Синонимност падежних форми у предикативној служби у дијалектима српског језика. Инструментал и вокатив у предикативној служби обични су у говорима штокавског наречја и сразмерно често се помиње њихова

служби номинатива, тј. реченичног субјекта, али искључиво из потреба задовољења версификацијских начела. Стога се оваква, ограничена употреба, какве нема изван народне поезије, не сматра граматички релевантном (в. Марећ 1899: 571; Стевановић 1986: 172; Вравес и др. 1966: 235; Пипер и др. 2005: 650). Оваква служба вокатива назива се и песничким вокативом (Пипер – Клајн 2013: 329).

¹¹ Ни А. Марић (2013: 497–505) у раду у коме се бави формама и функцијама вокатива у српском и словачком језику не бележи примере предикативне употребе.

употреба у служби предикатива уз глаголе *звaйи* и *назвaйи*. За употребу вокатива у истој функцији пронашли смо примере само у двама студијама – о говору Левча и Параћинског Поморавља (Симић 1980: 7–146; Милорадовић 2003) – и то посвећеним синтакси падежа. Изван тога, предикативни вокатив помиње се једино још у студији о говору Горње Пчиње (Јуришић 2014: 367–534). Ваља, ипак, узети са резервом чињеницу да се у осталим описима говора предикативни вокатив не помиње – то не мора значити да не постоји, већ може бити у питању и то да, не бавећи се искључиво падежном проблематиком, аутори на овај тип синтаксичке реализације нису обратили посебну пажњу, приметили га и уврстили у своје описе.

Иако у повлачењу, предикативни инструментал још увек је жив у појединим народним говорима на различитим тачкама штокавске територије, док се у другима изгубио или је у поодмаклом процесу повлачења. Аутори у овој синтаксичкој позицији редовно бележе и номинатив, као конкурентну и форму у експанзији.

У студијама о говорима зетско-сјеничког дијалекта, који су истог типа као и идиом који ми описујемо, предикативна употреба инструментала/номинатива углавном се не помиње. Једино се у опису говора Црмнице описује напоредна употреба ових падежа уз глагол *звaйи*, уз који долази допуна у номинативу: *мй тō зō(в)ѐмо карйѐѝа*; *Тō у Црмнйцу зoју вѝлаиѝ* (Милетић 1940: 500), али и у инструменталу: *Зовѐ-га ѝoсѝoгaрoм*; *Прѝзвaли-су-га кaйѝѝaнoм ђд-грѝба* (Милетић 1940: 530). Током наших теренских истраживања, извршених 2020. године у селу Губавач, општина Бијело Поље, забележени је пример: *Тō се старйѝѐ ђсобе нѝсу звaле*, на примѐр, *невѝста ка-дѝђѐ*, *ѝменом*, *него aѝoм* или *бѝoм*, или *нѝкaкo*; што указује на очување ове категорије на овом микроареалу. С друге стране, у говору Враке, уз глагол *звaйѝ* забележена је само допуна у номинативу: *Тō су звaл'и сѝѝѝбе* (Петровић 1974: 162).

Судећи по подацима из дијалекатских студија, предикативни инструментал најбоље се чува у говорима херцеговачко-крајишког дијалекта. У Лици је сасвим чест уз глагол (-)*звaйи*: *Мй га звaли Бѝлaкoм*; *ѝнучaд га зoвѝ гѝѝѝoм* (Драгичевић 1986: 188), а номинатив и вокатив се не помињу као конкурентне форме. У говору Љештанског уз глаголе *звaйи*, *назвaйи*, употребљава се поред номинатива и инструментал: *зoвѐ га бaксуз*; *Нaзвo га кѝрoм* (Тешић 1977: 241). У Змијању је предикативни инструментал обичан једино уз глагол (*назвaйи*): *сѝрѝѝѝoм* смо назѝвали; *звaла га Рoгoм*, *нѝ ѝѝaѝoм* (Петровић 1973: 167), а појава номинатива и вокатива у овој позицији се не помиње. Исте податке налазимо и у студији о говору Баније и Кордуна (Петровић 1978: 134). М. Пижурица за говор Колашина, у поглављу о номинативу, констатује: „предикативни инструментал је репрезентован свега са неколико примера (Нaзвaла га е *свaѝѝм* што ти нѝ би пaло нoм ни у помaмилу, Звo се ја *кѝчкoм* ако ми не плaтила!), што значи да проширује могућности реализације номинатива” (Пижурица 1981: 194). У говору Обада у босанском Подрињу уз глаголе *ѝoсѝaѝи*, *ѝрoзвaѝи*, *биѝи* (*јесам*), *наѝрaвиѝи се*, именски предикат стоји у номинативу, никад у инструменталу: *Пoстo е ѝoѝѝѝaн*, *Прѝзвaше га мaѝиa* (...) Уз глагол *звaйи* бележене су обе могућности: а) *свѝ звaли ѝaрњe* [o]бoицу; б) *Свѝ ђн ѝѝга звaо ѝoбрoм* (Симић 1978: 95).

О употреби предикативног инструментала у шумадијско-војвођанском дијалекту располажемо само подацима из студија о говору Мачве, где је забележен у примеру: зове́мо *Мѣкѣм* (Николић 1966: 284) и Груже: прозва́ше га *Баџом*; зову га *ујком* (СТЕВОВИЋ 1969: 498).

У говорима призренско-тимочке зоне трагови предикативног инструментала чувају се у говору Гатња, у конструкцији типа: *Младожѣњом* кад би́ја та́та, али је овај тип готово истиснут новим моделом: та́та кад ми би́ја *младожѣња* (Младеновић 2013: 197). Нема података за употребу уз глагол *звѣиши* (*се*). У Бучуму и Белом Потоку уз глаголе *ѣосѣи́ане*, *зове се*, *назива се*, *бива* долази номинатив: назѣвају га *мајсѣи́ор* (Богдановић 1979: 107). У Горњој Пчињи у предикативној служби претеже номинатив: ви́камо ги *ѣри́ишке* и на њѣ са́димо; Тај, *Маринко* се зо́ве (Јуришић 2014: 379). Ауторка истиче да се понекад на овом месту употреби и облик вокатива, и то најчешће онда када се именица односи на особу: *сва́ћо* ме ви́ка поради *ћѣрку*; Која́ *о́ће* поштѣ́је свѣ́кра, свѣ́рву, ви́ка *ма́мо*, *ѣа́ишо* (Јуришић 2014: 379). На дијалекатском материјалу прикупљеном у пунктовима Бинач и Клокот у Горњој Морави, Ж. Бошњаковић (2021: 80), испитујући синтаксичке функције номинатива, утврђује да у служби предикатива уз глаголе са значењем именовања овај падеж доминира, те да му форме вокатива и инструментала нису конкурентне.

Поред студије о говору Горње Пчиње, за наш рад од значаја су и подаци о приликама у говору Левча (косовско-ресавски дијалекат), где вокатив функционише као конкурентна форма инструменталу и номинативу. Р. Симић (1980: 19) налази да је номинатив основни падеж предикативне службе у овоме говору, а илуструју га примери: и са́д^т се зо́ву *Грѣци*; Зва́ла се *Досѣи́а*. Спорадично се, међутим, као допуна глагола *звѣиши* чује и вокатив, поред чешћег номинатива и окационалног инструментала: свѣ́ ме звѣ́ли *дѣкѣи́оре*; зо́ву е *дѣге*; звѣ́ли га *ба́ле*; мѣ *о́ца* зо́вемо *ба́ишо* / *о́ни*^{је} зо́ву *ѣроклеѣи́ѣа*; пѣк^т зо́ву *реѣмѣни́а* / а брѣт^т брѣта не́ће *брѣи́шем* звѣ́ти (Симић 1980: 27). Предикативни вокатив у Параћинском Поморављу забележила је и С. Милорадовић, која наводи да номинатив јавља у допунском предикативу уз глаголе *звѣиши* и *викаѣиши*; оба са значењем 'називати некога неким именом', премда је у тој улози знатно чешћи вокатив. Примери са номинативом су: не́га звѣ́ли *Жикѣн*; ме́н срамѣ́та да ме *о́на* ви́че *сна́ѣа* (Милорадовић 2003: 38); док су са вокативом забележени примери: Не зо́вѣм га *дру́же* ни *ѣосѣи́огѣне*; ви́каѣо ме *ба́бо*; те́бе *ћу* *дѣго*, онѣ *ћу* *ѣјно*; ви́че ме *дѣго*, не́ће *ба́бо*, Вѣ́ку сам звѣ́ла *сѣ́јо*, Ни́ну *зѣ́ише* (Милорадовић 2003: 193). Дакле, у Параћинском Поморављу као конкурентне форме функционишу вокатив и номинатив, који су, као потпуни синтаксичко-семантички синоними, потпуно истиснули предикативни инструментал (Милорадовић 2003: 205). У говору Трстеника може се чути тек понеки пример предикативног инструментала: називѣ́о ме *кѣрвом*; звѣ́о ме *лѣи́двѣм*; ме́не не́ко не́је звѣ́о *ѣокварѣња́кем*. У овим позицијама данас су чешћи акузатив и номинатив (Јовић 1968: 170) За средњеибарске говор М. Божовић (2008: 324) констатује исто, наводећи и исте примере.

2. АНАЛИЗА ГРАЂЕ. Предикативни инструментал у говору Тутина, Новог Пазара и Сјенице изгубио је своју наслеђену службу. У богатој грађи забележен је само један несумњиви пример употребе уз глагол *назвѣиши*: *Назвао*

га *лѡйѡвом* и *издѡјнѡком* (Де). Примере типа: Тѡ такѡ ѡсоба се *човѣком* не мѡре ни *назват* (Бо); Тѡ нѡје ни да *се назѡвѣ човѣком*, тѡ је хѡвѡн (Ту), тј. инструментал именице *човек* уз глагол *назваѡи* сматрамо окамењеном формом, која је у овом говору обична, али без значаја за процену употребног статуса инструментала у овој служби.

Број забележених потврда за (пот)категорије издвојене у анализи која следи велики је. Бар један сегмент казивања сваког од информатора, којих је било преко две стотине, био је посвећен разговорима о именовању предмета, особа, и природе која их окружује. Током ексцерпције грађе, а за потребе анализе, ми смо све те примере издвојили, али их овде нећемо све наводити. Сваки од издвојених типова употребе илустроваћемо неколицином (до десет) потврда. Степен фреквентности једне, друге, односно треће варијанте дефинисаћемо у оквиру сваке од категорија, применом статистичког метода, посредством представљања процентуалне заступљености конкурентних синтаксичких јединица.

У грађи прикупљеној на терену овога говора као допуна глаголима типа *-зваѡи* (*се*) најчешће је бележен номинатив. Предикатив у номинативу редовно се јавља онда када је посреди именовање предмета, географских, апстрактних и осталих појмова са значењем неживог, и у овој служби инструментал и вокатив не функционишу као конкурентне форме.

Предикатив у номинативу редовно се употребљава онда када глаголи *зваѡи се* (в. т. 1), *зваѡи* (2)¹², *назваѡи* (3), *прѡзваѡи* (4) реферишу на властиту именицу (или синтагму) у служби именовања одређеног географског појма, тј. уз топониме, као у примерима:

(1) Тѡ тврѡдѡ л'ѡди да су дѡшл'и ис Крѡшѣвца, и по тѡмѣ *се зѡвѣ Крѡшево* (Ју); *Зѡвѣ се* едно сѣло *Нѡиц* гѡре ко-Црнѡга вѡра (Ју); *Зѡвѣ се* једна ул'ица *Пѡрице* (Нет); У Бѡћицу *се* онѡ ѡзвор и дѡн дѡнас *зѡвѣ Крѡн* (Бу); *Зѡвѣ се* овѡ нѡша рѡјека *Грѡбовица* (Три); Бѡла је ѡде Сеница, пѡ нѡје имѡло вѡду, пѡ је пребѡчена тѡмо, е затѡ *се зѡвѣ Вѡсенице* – вѡх о-Сеницѣ (Врс); Тѡ *се зѡвѣ Вѡѡа*, онѡ *се* мѣсто *зѡвѣ Вѡѡа*, рѡјека *Вѡѡа* и онѡ *се* мѣсто *зѡвѣ Вѡѡа* (Кл); Пѡ вѡидѡш онѡ брѡдо, тѡ *се зѡвѣ Крѡѡан*, пѡ посл'ѣ *Крѡијѣла* што *се зѡвѣ*, пѡ пѡсл'ѣн дѡл'е *се зѡвѣ Бѡћица* (Туз); Јѡ ћу ви испрѡћат и пѡвес ве тѡу на тѡу вѡду, *Бѡрѡевац се зѡвѣ* (Рам); *Јѡруѡ се зѡвѣ* овѡ планина (Гу);

(2) Тѡ ѡмајѡ двѡје рѣке, једна преко овогѡ брѡда, једна ѡдовѡт. *Зѡвѣмо* је мѡ *Крѣменица*, имѡла крѣчњѡк (Три); Пѡ изнѣси гѡре на *Гѡлѡ Брѡго* што *зѡвѣмо* (На); Ђѡ ѡе се вѡшир кѡпѡи, онѡ што *зѡвѡ Ал'ѡћун* (Рам); Тѡ *Мѣчѡја* јѡма *зѡвѡ* (Из); Ђѡма овѡмо *зѡвѡ* једна *Бѡ'елѡ вѡѡа*, ѡна је прѡзвѡта по тѡм бѡ'елѡм кѡмену (Три); И то се зѡло Јѡрингрѡт, мѡ *смо* га *зѡѡли Јѡринѡрѡѡи* (Ур);

(3) Врѡјце кроз врѣло ѡде, врѣло *зѡвѣ се* врѣло, и затѡ *се назѡѡло Врѡјца* (Вру);

(4) *Прѡзѡѡли смо Зѡл'ѣнѡ ѡрѡа*, ѡе ни је воденица (Ра); Тѡ је тутѡѡла нѣкѡ вѡјска пѡ су затѡ *прѡзѡѡли Туѡѡин* (Ту); Сѡтскѡ сѣло што се *зѡвѣ* гѡре, кѡжѡ да му је бѡио тѡу сѡт, и по томѣ *се прѡзѡѡло Сѡѡискѡ сѣло* (Прћ); У Пѡл'ѣво су Грѡци жѡвѣл'и, пѡ ка-су ѡни напѡстѡил'и, тѡ *се прѡзѡѡло Грѡчкѡ сѣло* (Па).

¹² У раду ћемо посебно посматрати примере са глаголом *зваѡи се* и са глаголом *зваѡи* јер очекујемо да избор морфолошког лика именице у предикативу може зависити разлике у семантичким садржајима који се активирају употребом једне односно друге форме.

Изложена грађа показује да у овој категорији доминирају примери са предикативом у номинативу уз глагол *звaйи се* са значењем ‘носити име, називати се’, којем је семантички еквивалентан глагол ‘бити’ (Ово село *се зове* / *је* Врујца), што је и очекивано пошто се ради о званичним микротопонимима. Примера за глаголом *звaйи*, са значењем ‘ословљавати, именувати’ мање је, и бележени су углавном када говорници наводе мање познате топониме. Овде је, такође, присутна и додатна значењска компонента ‘ми/они тако називамо/називају то место’, која код званичних назива, будући да су подруштвљени и општепознати, није уобичајена. Глаголе *ѝрозвaйи* и *назвaйи* у значењу ‘дати неке или нечему какво име, надимак, именувати’ бележили смо онда када су информатори причали локалне легенде о настанку насеља и њихових имена. Но, у свим наведеним случајевима, семантика управног глагола није утицала на избор допуне, која редовно долази у облику номинатива.

Апелативи којима се обележавају делови насељених места бележени су такође редовно у номинативу, и то уз глагол *звaйи се*:

(5) Тò се зовѣ сѝѧнови, тaмò же тѣрaмò стòку (Тре); Тѹ нѣмa кр̑ша, ал’ тѹ се зовѣ кр̑ш пошто је око пећинѣ кaмѣн (Гу); И дaн дaнaс некѝ бѹнaри зовѹ се ѝр̑чкѝ бѹнaри (Три); При’е нaс ѝмaјѹ некa ѝр̑ч’кa ѝрòбл’a тaмò се зовѹ, лaйѝнскa (Дол); А л’ивaде у зaбран, тò се звaло зaбран (Гу); Г’увно се звaло (Дел); Имaлa су мочѝлa су се звaлa, ѣ тѹ су кѝсел’ил’е жѣне тѹ конòпл’у (Ста).

Називи предмета (делови куће и покућства, одеће, пољопривредних алатки, објеката за становање и чување животиња и сл.) увек стоје у номинативу, и то уз глаголе *звaйи се* (6), *звaйи* (7) и *назвaйи се* (8):

(6) Сѝд̑жер се зовѣ же се вр̑шѹ кòњи, пa уфaтѝш двѣ кòњa, трѣе, у онa, зовѣ се aм, зaмкa на кòњa, пa дрѹгa зaмкa на дрѹгòг, пa на трѣћег, трѝ зaмкe око гр̑ла. Пa ѹзмѣш бѝч, зовѣ се за прѹт бѝч, прѹтом, пa удaри кòњa, тѣрa, они вр̑ши, обр̑ни се око стòжера. Сѝд̑жер се то зовѣ, кòлац (По); Тò се звaò бусaр, тѹ нам је шпòрет бѝо, тѹ се пѣкò л’ѣп (Ли); Нѝ’е имaло посѹђе него вaѧн се звaò од др̑вета (Уг); О-тогa плaтнa ко’ѝ се бѣс звaò. Пa пòсл’ѣн изaшò онa мa ло квал’итетнѝ тaј бѣс ко’ѝ се звaò ѝѧѝиска (Би); Нѝ’е се звaлa сокò нò ѝaлѝа, пa нѝ’е се звaло ѝрòзор нò ѝaм, пa кѹхaло се у лòнац (С. Ћуп); Рaло-е имaло, звaло се козaлaц (Д. Дуб); Тò се звaло клѝса, а онò др̑во што-е побòђено бде, тò се звaло бaбa (Вру); Онa грѣдел’ што-е носѝо др̑вѣно бѝло, волòви што су уфaћени, свѣ др̑вѣнò, јaрмòви су се тò звал’и (Жу); Тaпѹт опaнци једни ðковaнѝ звал’и су се ковaнѝци (Ст); Штaл’е ðт камена него су бѝл’е звал’е су се дѹби-роѝе (Ста);

(7) Пòсл’ѣн изaгòше овѝ ѝпроћaнци мѝ зовѣмò овѹ обѹћу (Туз); Сaд зовѹ рaзбој тѣ хал’ѝе (Дуј); Мѝ тò зовѣмò хал’ѝа, тa ѝл’им (Ли); Е тò зовѹ кр̑сѝине. Нѣже кр̑сѝине зовѹ пошто се тò ѹкр̑шћa, а ðже десѣѝице пошто је дѣсет снòпa. Нѣко зовѣ кр̑сѝине, десѣѝице смо мѝ звaли (Тре); Мѝ смо звaл’и мл’екaр, тò је старинскò, у Орл’е кл’ѝѣш зовaхѹ, а мѝ смо звaл’и у Дòлово мл’екaр (Дол); Ранѝ’ѣ мѹслук смо звaл’и о-дaскѣ овакò (Дол); Садaшнѣ хал’ѝице типѹт смо звaл’и aнѝарѝе (Ле); Имaл’и у онѝ хамaми, звал’и су хи хамaм по тѹрскѝ хамaм кò купaтило (Трн); Носѝл’е су тумaјл’ѝе, носѝл’е некѣ дугaчкѣ, звал’и су хи фѝсѝѧни (Ру); Они су хи звал’и цѝѧнци, онѣ шпорѣте цр̑не (Рам); У вѝду кò некѝ крѣденац мaл’ѝ, душѣклук, тò су га звал’и мусaндaрa (Трн);

(13) *Ja se zovēm Čoldoviņ Rīzvēn* (См); Дол'е у Коштāнпол'е *se zovē* један *Kūrīo*, *kūxār* (Ле); А Тй су Гāша прймйл'и ислāм и данāс *se zovē Gāšāni* (Че); Вйдо

је имао једнога брата о-тѣткѣ звѣо се Пѣйко (Коз); Та Ўка што се звѣо, њн је убио ч'овѣка тамо у Рожѣ за време тѣ Тѣрскѣ (Гу); Кѣйа Харѣмбаша се звѣо (Кл); Звѣла се та девојка Рѣнка (Из); Зовѣше му се жѣна Хѣмйга (Ру); Они су се звѣл'и Бајракѣѣрѣвићи, овѣмо предѣнул'и ѣме Шкрѣ'ел'и (Ле); Они се звѣху Тѣрбеши (Мел).

Надимци (лични, породични, племенски) који функционишу као придодато име добијено на основу неке (физичке, моралне) карактеристике или пак мотивисано каквим догађајем, бележени су у номинативу. Уместо глагола звѣи се, овде редовно бележимо звѣи (14) или назвѣи (15), ѣрозвѣи (16), који упућују на њихову околиналност и неофицијелни карактер, те заснованост на личном односу јединке која је његов носилац и именоваоца / именовалаца:

(14) Овѣ наѣ нѣрот зовѣ Сѣбина Влѣх, а ѡни нѣсу Влѣси, Влѣси су у Румѣнију (Нет); А кѡд наѣ мусл'имѣна, мѣ вѣру'ѣмо у Ёсуса Хрѣста, јѣ вѣру'ѣм, мѣ га зовѣмо Исѣ, ѣстѡ кѡ и Мухѣмеда (Кл); Мѣлан јѡ се ѡтац зовѣ, зовѣ га Цѣнѣ (Ша); Бѣо сам у бѡл'ницу с једнѣм, звѣо се Пѣтар, а зовѣ га Мѣл'е (Уг); Мѣл'ијѣна ми ѣме, а зовѣ ме Ана, ѣсл'и ѣме ми Мѣл'ијѣна, крѣшенѡ ѣме Мѣл'ијѣна (Гр); И Цѣзвѣр ѣмѣ – зовѣ га Цѣзвѣр, пол'ицѣјац јѣдан штѡ је (Не); И пѡсл'ѣ ѡстѣло Зѣчеви, цѣ'елу фѣмил'ију зовѣ Зѣчеви, Маѣѣрци, Зѣчеви (Кл); Овѣ Обрѣдовѣѣ Јѣжѣви зовѣ (Ми); Тѣ ѣѡјну мѣјку, Нѣлѣ смо је звѣл'и (Прѣ); Качамѡковићи звѣл'и наѣ, двѣ надѣмка смо имѣл'и (Кл);

(15) Ёмѣ гѡре навр Бѣрѣ зовѣ се Цѣрина рѣван. Тѡ се некѣ барѣба назѣвѡ сѣм сѣбе Цѣр и ѡн тѣ ѣмрѡ и о тѣт се зовѣ Цѣрева рѣван (Нет);

(16) Та бѣо јѣдан мѣл'и пѣ ѣзѡ вѣѣ жѣну пѣ га прѡзвѣл'и Зѣц (Ми).

У категорији придодатих имена (добијених на основу неке физичке карактеристике, по имену супружника, или код имена одмила), која имају карактер надимка као и претходна, номинативу, са нешто мањом фреквентношћу али као сасвим обичан, конкурише вокатив у служби предикатива. Имајући у виду њихов несљужбени карактер, те заснованост на личном или односу колектива према именованој јединки, и овде је бележен искључиво глагол звѣи:

(16) Ђна је са онѣм Бѣљом, швалѣр јѡј, затѡ је зовѣм Бѣљѡвице (По); Тѣбе дѣда свѣ зовѣ Бѡјѡ, а мѣне Зѡро (Бал); Мѣне мѡја свѣ зовѣ Зѡкице (Ша); Мѣне је крѣтѣнѡ ѣме Рѣдмила, а зовѣ ме свѣ Рѣдо (Го); Овѣ кѡмѣѣ ѡде ме свѣ зовѣ Хѣјровѣце, пошто ми је мѣж Хѣјро (Жи); Нѣкѣ жѣну зовѣ Хасѣновице, нѣкѣ Фѣдѣљѡвице, нѣкѣ Осмѣновице, свѣ како јѡј се мѣж зовѣ (Пе); Јѣ сам нѣ звѣла Мѣѡ (По); Нѣ ѣ бѣо пѣчио крѣ'ѣл, пѣ сам је јѣ звѣла Крѣѣљѣце (По); Нѣкат ме нѣсу зѡвнѣл'е Бѣло докл'ѣ су ѣмрл'ѣ (На); Он би гѣдан свѣ мѣне звѣо Л'ѣѣѣѡ (Коз).

Код имена животиња такође смо у служби предикатива бележили номинатив (17) и вокатив (18):

(17) Румѣнка, Шѣрка, Бѣл'ка, Рѣжа, кѣко кѡм се свѣѣѣ звѣл'и крѣве (Бо); Тѡгѣ кѡѣ звѣли Бѣлѣхан (Саш);

(18) Тѣ смо крѣву звѣли Бѣљѡ (Бал); Звѣлѣ је тѣ крѣву Мѣѡ (Дуј).

Заједничке именице којима се именују жива бића у служби предикатива такође су бележене у номинативу (19), али и у облику вокатива (20). Притом,

номинатив се као допуна јавља уз глаголе *звaйи*, *звaйи се*, *наз(и)вaйи*; док вокатив увек долази уз глаголе *звaйи*, *назвaйи*:

(19) Їмā онē једне *ждрaйл'е* се *зову*, онē сѣфкастѣ, а овѣ су *рoдe* (На); Їмā неко пил'е *зовѣ се ѣрл'ица* (По); Постаѣио би се јѣдан и-сѣла да чўвa тѣ л'ивaде, он *се звaо бекчија* ил'и пол'ак (Гу); *Агaбaшa се звo* тa нaјпрвѣи којѣ идѣ пред свaто-ве (Би); Тo су *aйе се звaл'и* којѣ су имaл'и по стo ѣктѣрa земл'ѣ (Де); Имaл'и су тѣ *oйaнhаpи се звaл'и* тaпўт (Ра); *Сихиpибaсице, сихиpибaсе*, тaкo су тo *звaл'и* тѣ жѣне штo врaчaју (Бо); Тo су *се звaл'и мушѣулўицѣ* (Би); Тo су бѣл'и *мусл'ихуни се звaл'и*, бѣрaл'и се л'ўди мaло бoл'и л'ўди, старѣи л'ўди, познa-тѣи мaло л'ўди и тaкo тo (Глу);

Јa га *зовѣм зaл'е* и дaн дaнaс (Ша); Јa сам хaйѣја, ишo на хaч, пa ме *зовѣ* по-нѣко хaйѣја (Кл); Нѣко је *зовѣ рoдa*, нѣко *лѣјлeк* (Ли); Обрћѣ се колaчe јѣдно и дѣѣте јѣдно, *кoнчe* мѣ *зовѣмо* (На); Којa је мўзлa, којa је сѣрѣлa, којa је тo гл'ѣдaлa, тo је плaнинкa, а oђe *зову бaчицa* (Ра); Јa л'ѣгни, а свѣкар oтвoри врaтa: „Штo не л'ѣгнѣш?“ „Пa“, рeкo, „дa гл'ѣдaм, тaтa“, *звaлa* гa *шaшa*, „кaкo ми дѣшў“ (Гр); Мѣ смo *звaл'и* овѣ богaтaшe бѣoви, aйoви (Де); *Звaли* смo гa *шaшa* (Ув); *Нaјaмнѣк смo* мѣ *звaл'и* тo, кaд је у тўђу слўжбу (Уг); Тo кaжў кaт ўмрѣ нѣкѣ hўвeк, и он се дѣгнѣ понoђи и скaћѣ тў oкo грoбa и кo гa вѣдѣ, дa шaшнѣ, бeжѣ, кaкo гa *зовaхў*, *лaмѣйр* (Бо).

(20) Рeкo: „Јa нѣ знaм, тѣ ме *зовѣш oдѣвѣћу*“, кaжѣ: „Кaкo нѣ знaш, тѣ си мѣ oдѣвѣћ“ (См); *Мaјкo* је свѣ *зовѣ*, свѣкрвy (Туз); Он ѣў *зовѣ кaйѣшaнe*, а oнa ѣгa *зовѣ мaјoрe*. Тo нѣштo кaо рaди шaл'ѣ (Уг); Онa тo по црнoгoрскѣ мaло, пa гa *зовѣ свѣ ѣгe* (Уг); Онa мѣнe свѣ *снaхo зовѣ*. Свѣ *снaхo* (Бо); Мoрaл'и су тaдa јѣдни дрўгѣ дa *зову дрўжe* и *груѣpице* (Че); Он мѣ вѣл'и: „Прѣјo“, свѣ мѣ *је ѣрѣјo звaо*, „дa ме хoј нѣштo послўшaт“ (Го); Свѣ гa *звaо исѣкѣшoрe*, пoштo он oнaкo нoсѣ oнў тoрбy (Бу); *Звaо* је *гўшo*, свѣ смo се чўдил'и (Цѣ); Їмā тў у сѣлo јѣдaн, свѣ мѣ *звo рoђaчe* (Кл); Јa дошo из вoјскѣ, млaт, рaдѣи у кўх“њy тaмo, *звaл'и* мѣ *гoкѣшoрe* (Грн);

Амѣцa-ѣ шћѣo дa мѣ бѣѣ, и oпсoвo мѣ, *нaзвo* мѣ *мaйaрчe* (Грн); Нa прaвдѣ бoгa је пoтвoрилa, *нaзвaлa* је *кўрвo* у цѣи oнa нaрoд (Врс); Онa извaдѣ нoш изa пo-јaсa: „А тѣ нѣмo дa си мѣ тaкo, крмскѣ сѣнe, јa нѣсaм зa тѣбe, крмскѣ сѣнe“. *Крмскѣ сѣнe* гa *нaзвaлa* (Бр); Кaжѣ: „Брaтe сл'ѣнo, знaш л'и зa кoк мѣ хoђe?“ Зaмѣсл'и, *нaзвaлa* гa *сл'ѣнo*. Он бѣи јaдaн, слѣнaв (Врс);

Кaо штo се из излoжѣнe грaђe вѣдѣ, имѣницe у нoминaтиву се увек упoтреблaвaју oндa кaдa је пoсрѣди тѣтулa, слўжбa или нaзив којѣ имa oфи-цијѣлни, звaнични кaрaктѣр или фyнкциoнишe кaо нeмaркирaн нa нѣвoу кoлeктивa. Вoкaтив пoсѣдyѣ извѣснy мaркирaнoст – из ѣгa се ишчѣтaвa лични или oднoс кoлeктивa прѣмa имѣнoвaнoј oсoби. Зaјѣдничкѣ имѣницe кoјимa се имѣнyју живoтѣињe никaдa нe дoлaзѣ у вoкaтиву.

Нaјвишѣ прѣмѣрa сa нoминaтивoм/вoкaтивoм у слўжбѣ прѣдикaтивa имa у грaђѣ зaбѣлѣжѣнoј при рaзгoвoримa o нaрoднoм oбѣчaјy (дaнaс угaшѣ-нoм) којѣ сe сaстoјѣ у тoмѣ дa нѣвѣстa, приликoм ступaњa у нoви дoм, нaдѣвa пoсѣбнa имѣнa члaнoвѣмa мўжѣвлѣвѣ пoрoдицѣ. Нѣвѣстинскa имѣнa¹³ нa-стaју тaкo штo млaдa, нa oснoвy личнoг дoживљaјa, нѣкoј кaрaктѣристичнoј oсoбинѣ или дрўштвѣнoм и пoрoдичнoм стaтусy свaкoм члaну фaмѣлијѣ

¹³ Термин невестинска имена преузимамо од Б. Сикимић (1998: 29–55).

(24) Ё, и ђни је дӑрујӑ посѣн на онӑ, вѣкало се *иѣбл'а*, нѣе послужѡнѣк (Бо); Сӑд нѣкѡ вѣчѣ *дӑдови*, нѣкѡ *харчал'ѣе*. Цѣцѣна свѣкрва вѣчѣ *харчал'ѣе*, а мѣне бѣше тѡ сат чӑдо, јӑ не знӑвӑ штӑ је тѡ (Бо); Она му свѣ вѣчѣ *бӑбо* (Бо).

3. Дискусија. Предмет овога рада био је да се утврди фреквентност инструментала, номинатива и вокатива у предикативној служби у говору Тутина, Новог Пазара и Сјенице, синтаксичко-семантичке околности које условљавају њихову употребу, те степен синонимности и међусобне заменивости у контексту.

Истраживање је показало да предикативни инструментал у испитиваном говору више није жива категорија, те да ову службу врше номинатив, као јединица универзалне семантике, која се може употребити у служби предикатива без обзира на глагол у предикату или тип именице која долази као допуна. У одређеним синтаксичко-семантичким условима номинативу конкурише вокатив, који, да би без измене значења могао заменити номинатив, захтева да буду испуњени и услови који се тичу типа управног глагола и услови који се односе на тип именице која попуњава позицију предикатива, а на избор вокатива утичу и неки прагматички моменти.

Номинатив, као једини падеж који врши службу предикатива, бележен је у свим случајевима када као допуну глаголима (-)звaѣи (*се*) имамо било коју именицу којом се именује неживо – топоними (апелативи и властите именице), имена предмета, хране, биљака, празника или институција. Такође, у категорији именовања живог (властите именице које функционишу као права, официјелна имена или презимена) предикатив је увек у форми номинатива, с тим да у је позицији предиката увек глагол звaѣи *се*, који и сугерише њихов службени карактер (Зове се *Миодрај*). Када, међутим, властита именица обележава име које је датој особи придодато, које није њено званично име, а у предикату се налази глагол звaѣи (*ѣрозвaѣи*, *назвaѣи*), који имплицира да је посреди секундарно именовање, номинативу конкурише вокатив – Звала ју је *Маца* / Звала ју је *Мацо*. Исти случај је и са осталим именицама којима се ословљавају жива бића (властита имена животиња, заједничке именице) с тим да и овде стоји услов да вокатив увек долази уз глагол звaѣи (*назвaѣи*, *ѣрозвaѣи*) али не уз звaѣи *се*.

Статистички увид у анализиране примере представимо у виду табеле, како би се прецизније указало на однос фреквенције конкурентних форми (пре свега номинатива и вокатива, пошто инструментал, који је забележен у свега неколико примера, не посматрамо као функционалну категорију). Анализа је показала да номинатив апсолутно доминира у већини издвојених категорија, док му је вокатив конкурентан у поткатегоријама у којима смо груписали примере у којима је у предикативу бележена властита или заједничка именица у служби именовања живих бића (људи или животиња), а која је обавезно неофицијално, придодато име.

Табела 1. Број примера са номинативом и вокативом у служби предикатива.

Категорија	Номинатив	Вокатив
1. Називи географских појмова (властите и заједничке именице)	100%	/
2. Називи предмета	100%	/
3. Називи хране, биљака	100%	/
4. Називи празника, предузећа, фирми, удружења, верских објеката	100%	/
5. Лична имена и презимена официјелног карактера	100%	/
6. Придодата властита имена неофицијелног карактера (лични, породични и племенски називи)	73%	47%
7. Властита имена животиња	65%	35%
8. Заједничке именице у служби именовања живих бића (придодата имена)	61%	39%

Синтаксичко-семантички услови у којима се употребљава вокатив у испитиваном говору у потпуности одговарају окружењу које погодује употреби предикативног инструментала – придавање назива или имена које се заснива на субјективној оцени даваоца, које именованој особи не мора припадати стварно, које је казивијалног, неофицијелног карактера – о чему је у уводном делу било речи. Инструменталом се, даље, истиче и какав ко друштвени лик стиче самим именовањем, што се потврдило посебно у нашој грађи из категорије невестинских имена, где такође налазимо бројне примере са вокативом. У прилог овој претпоставци иде чињеница да ни вокатив нисмо бележили уз глагол *звaйџи се*, већ само уз глагол *звaйџи*.

Употребљен у предикативној служби, вокатив задржава неке од основних семантичких чинилаца из своје основне службе. И овде он превасходно функционише на прагматичком плану, и то кроз службу именовања засновану на личном односу именованог и онога ко именује; задржава, такође, и вредност експресивног средства помоћу којег се исказује неко осећање или расположење говорног лица (однос симпатије, поштовања, нетрпељивости и сл.), служи за успостављање контакта између саговорника, одржавање постојећег контакта и појачавање контакта и сл. Све ово указује на чињеницу да је особа која се именује говорном лицу (или колективу), са свим својим особинама на којима се заснива именовање, већ од раније позната, јер се и само име формира или користи с обзиром на неко претходно искуство, те сходно томе изрази са вокативом нису лишени експресивности.

У испитиваном говору вокатив је заузео синтаксичке позиције ишчезлог инструментала, а не искључујемо ни могућност да је, својим ширењем домена употребе и уласком у ову синтаксичку службу, потиснуо предикативни инструментал. Поставља се, међутим, питање како је могло доћи до тога да вокатив, у литератури дефинисан као самосталан падеж који не улази у синтаксичке односе и не врши функцију реченичног члана нити се тешње везује за неки од реченичних делова, развије ову своју службу.

Узимајући у обзир изложену грађу и синтаксичко-семантичко окружење у којем се јавља вокатив, тј. то да номинативу конкурише једино када у служби предикатива долази уз глагол *звaйџи* (ређе уз *назвaйџи*, *йрозвaйџи*), а не и уз *звaйџи се*, сматрамо да је пут развитка предикативног вокатива ишао

преко његове примарне семантике дозивања и обраћања преко семантике ословљавања до значења именовања. На овај развојни пут свакако је од пресудног утицаја била полисемантичка структура глагола *звaйи*, који значи ‘обраћати се некоме јачим гласом да би му се нешто саопштило, дозивати’, ‘тражити од некога да дође, позивати’, ‘ословљавати, именовати’, те, као повратни глагол, ‘носити име, називати се’ (РМС 2007: 427). Укрштање значења дозивања, које је основна служба и вокатива као падежа, и именовања, као једног од значења овога глагола, могло је узроковати и то да вокатив из своје примарне службе пређе у службу предикативног елемента уз глагол *звaйи*. Глаголи *назвaйи* и *ћрозвaйи* такође у својој семантичкој структури имају семе ‘дати некоме или нечему неко име, назив, именовати (некога или нешто)’, ‘ословити некога неким именом, надимком, прозвати’ (РМС 2007: 767, 1061), што такође омогућава семантички и синтаксички трансфер из једне у другу службу.

Вокатив је, дакле, захваљујући блискости семантике називања и дозивања могао је прећи пут од основне службе дозивања (Звао ју је: „Мацо” = дозивао ју је) до секундарне, предикативне службе (Звао ју је Мацо = називао ју је). Појава вокатива у предикативној служби захтевала је свакако да се размотри и питање да ли је, заправо, овде посредни управни говор, тј. основна, а не секундарна служба вокатива. Сматрамо, на основу неколико момената, да је таква могућност искључена, и то пре свега што у контекстима у којима је употребљен вокативни облик се, како је то случај са управним говором, не издваја од синтаксичког окружења – нема паузе, нема промене интонације, нема осталих синтаксичких индикатора да је посредни управни говор, нема дидаскалија, и, што је и најважније, он је у свим забележеним потврдама потпуно заменљив номинативом или инструменталом, без штете по значење. Ово најбоље потврђују бројни примери где се при набрајању имена номинатив и вокатив наизменично употребљавају и смењују без уочене законитости која би регулисала њихову дистрибуцију.

Такође, не треба занемарити ни обличку једнакост номинатива и вокатива присутну код већег броја именица – Звао ме је *ћaйa*; Звали су га *aйa* и сл. – која је такође могла погодовати ширењу вокатива у овој служби, а такође ни могућу тенденцију ка аналитизацији и уједначавању падежних облика условљену принципом језичке економије, која је већ уочена у овом говору (мада не у већој мери) у неким другим категоријама. Заменљивост вокатива номинативом, већ присутна у разговорном стилу српског језика (*Момак, дођи овамо*), такође сведочи о могућности уласка једних падежних форми у домен употребе који покрива други падеж.

4. ЗАКЉУЧАК. Спроведена анализа показала је да је у говору Тутина, Новог Пазара и Сјенице предикативни инструментал ишчезао, али и да службу овог недостајућег елемента језичког система, у свим оним позицијама које су припадале инструменталу, преузима вокатив. Уз глаголе *звaйи*, *назвaйи*, *ћрозвaйи* вокатив у служби предикатива показује исте значењске особине као и инструментал, а пре свега семантику придавања имена које датој особи не мора реално припадати или пристајати. Такође, вокатив остаје онда када се у функцији именовања употреби глагол *звaйи се* (што

је случај и са инструменталом), као и у свим случајевима именовања појмова који се односе на неживо, и ту службу у испитиваном говору врши номинатив.

Пошто је један од истраживачких задатака у овом раду био да се утврди како је вокатив развио могућност вршења предикативне службе, закључили смо да је у питању највероватније укрштање двају значења гагола *звaйи* – првог, које се тиче дозивања, и другог, које се односи на именовање. Вокатив је, тако, из своје основне службе падежа који служи за дозивање, могао ступити у секундарну службу именовања.

ЦИТИРАНА ЛЕТЕРАТУРА

- БАБИЋ, Миланка. Морфолошко-синтаксичке специфичности вокатива. *Српски језик: студије српске и словенске* 16 (2011): 69–82.
- БОГДАНОВИЋ, Недељко. Говори Бучума и Белог Потока. *Српски дијалектолошки зборник XXV* (1979): I–XIV + карта + 1–178.
- БОЖОВИЋ, Маринко. *Говори средњега Ибра*. Приштина, Лепосавић: Институт за проучавање културе Срба на Косову и Метохији, 2008.
- БОШЊАКОВИЋ, Жарко. Функције и значења номинатива у говору села Бинач и Клокот у Горњој Морави. *Зборник Майице српске за филологију и лингвистику* LXIV/1 (2021): 67–95.
- ВУКОВИЋ, Гордана. О неким функцијама инструментала без предлога у језику Ћосићевих „Корена”. *Прилози проучавању језика* 3 (1967): 65–68.
- ДРАГИЧЕВИЋ, Милан. Говор личких јекаваца. *Српски дијалектолошки зборник XXXII* (1986): 7–241.
- ИВИЋ, Милка. *Значења српскохрватској инструментала и њихов развој*. Београд: Српска академија наука и уметности – Београдска књига – Институт за српски језик САНУ, 2005.
- ЈОВИЋ, Душан. Трстенички говор. *Српски дијалектолошки зборник XVII* (1968): XVI + 1–238 + карта.
- ЈУРИШИЋ, Марина. Синтакса падежа Горње Пчиње. *Српски дијалектолошки зборник LXI* (2014): 367–534.
- КОВАЧЕВИЋ, Милош. *О реченици и њеним члановима*. Београд: Јасен, 2015.
- МАРИЋ, Ана. Форма и функција вокатива у словачком и српском језику. Ивана Живанчевић Секеруш (ур.). *Шесна међународни интердисциплинарни симпозијум Сусрећ култура: зборник радова*, књ. 1. Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, 2013, 497–505.
- МИЛЕТИЋ, Бранко. Црмнички говор. *Српски дијалектолошки зборник IX* (1940): 209–663 (с картом).
- МИЛОРАДОВИЋ, Софија. *Употреба падежних облика у говору Параћинској Поморавља. Балканискички и етномиграциони аспекти*. Београд: Српска академија наука и уметности, Етнографски институт, 2003.
- МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје. *Говор јужнокосовској села Гајње*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2013.
- НИКОЛИЋ, Берислав. Мачвански говор. *Српски дијалектолошки зборник XVI* (1966): 179–313 + карта.
- ПЕТРОВИЋ, Драгољуб. *О говору Змијања*. Нови Сад: Матица Српска – Књижевно одељење: Библиотека Зборника за филологију и лингвистику, 1973.
- ПЕТРОВИЋ, Драгољуб. Из синтаксичке проблематике говора Врачана. *Годишњак Филозофској факултета у Новом Саду* XVII/1 (1974): 161–183.
- ПЕТРОВИЋ, Драгољуб. *Говор Банице и Кордуна*. Нови Сад – Загреб: Матица српска – Просвјета, 1978.
- ПИЖУРИЦА, Мато. *Говор околине Колашина*. Титоград: Црногорска академија наука и умјетности, 1981.
- ПИПЕР, Предраг, Срето Танасић, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић. *Синтакса савременој српској језика: просја реченица*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2005.

- ПИПЕР, Предраг, Иван КЛАЈН. *Нормативна граматика српског језика*. Нови Сад: Матица српска, 2003.
- ПОПОВИЋ, Љубомир. Падежна синонимика у језику Вука Стеф. Караџића. *Наш језик*, књ. 14, св. 2/3 (1964): 73–129.
- РМС 2007: *Речник српског језика*. Нови Сад: Матица српска, 2007.
- СААВЕДРА, Димка. Конкурентност падежних конструкција код предикатива у саставу именског предиката. *Научни састајанак слависта у Вукове дане* 29/1 (2000): 131–141.
- СИКИМИЋ Биљана. Невестинска имена: од хипокористика до пејоратива. *Српски језик: сјугуђе српске и словенске* 3/1–2 (1998): 29–55.
- СИМИЋ, Милорад. Говор села Обада у босанском Подрињу. *Српски дијалектолошки зборник XXIV* (1978): 1–124.
- СИМИЋ, Радоје. Синтакса левачког говора I, Употреба падежних облика. *Српски дијалектолошки зборник XXVI* (1980): 7–146.
- СТАНОЈЧИЋ, Живојин, Љубомир Поповић. *Грамматика српског језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2005.
- СТЕВАНОВИЋ, Михаило. *Савремени српскохрватски језик II*. Београд: Научна књига, 1986.
- СТЕВОВИЋ, Игрутин. Шумадијски говор у Грузи са особитим освртом на акценте. *Српски дијалектолошки зборник XVIII* (1969): 401–635.
- ТЕШИЋ, Милосав. Говор Љештанског. *Српски дијалектолошки зборник XXII* (1977): 159–328.
- ХЛЕБЕЦ, Борис. „Предикативни инструментал” у светлу колокацијске анализе. *Јужнословенски филолози* LXIV (2008): 535–550.

*

- BRABEC, Ivan, Mate HRASTE, Sreten ŽIVKOVIĆ. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga, 1966.
- BULIĆ, Halid. Upotreba vokativa u rečeničnoj strukturi. Munir Mujić (ur.). *Sarajevski filološki susreti: zbornik radova*, 1/2. Sarajevo: Bosansko filološko društvo, 2014, 140–152.
- CORIN, Andrew. Предикативни инструментал у савременом српскохрватском језику. *Научни састајанак слависта у Вукове дане* 24/1 (2015): 73–80.
- CORIN, Andrew. Хијерархије у изражавању номиналног предиката у српском језику. *Научни састајанак слависта у Вукове дане* 28/2 (1999): 247–256.
- КАТИЋИЋ, Radoslav. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2002.
- MARETIĆ, Tomo. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb: L. Hartman, 1899.
- SILIĆ, Josip, Ivo PRANJKOVIĆ. *Gramatika hrvatskog jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga, 2005.
- VUKOVIĆ, Jovan. Povezivanje leksičkih i sintagmatskih celina u rečenici. *Radovi ANUBiH* XLIV (1971): 13–88.

Bojana Veljović Popović

THE RELATION BETWEEN INSTRUMENTAL, NOMINATIVE AND VOCATIVE FUNCTIONING AS PREDICATIVES IN THE SPEECH OF TUTIN, NOVI PAZAR AND SJENICA

S u m m a r y

The paper analyses the use of instrumental, nominative and vocative functioning as predicates with the verbs *zvati* (*se*), *nazvati* and *prozvati* in the speech of Tutin, Novi Pazar and Sjenica. The goal is to determine the frequency of each of the given cases in this syntactic function along with the syntactic-semantic conditions that enable their realization and thus provide the possibility for them to be exchanged in the same syntactic environment. Special focus is placed on the analysis of vocative in this function, which is atypical, in an attempt to determine in which way this usage may have developed.

We have determined that in this speech the instrumental functioning as a predicative is reduced to a bare minimum, while the nominative is the most frequently used as it covers all syntactic and semantic possibilities. The vocative is less frequently used and usually in those positions in which we would expect instrumental – with verbs *zvati*, *prozvati*, *nazvati* – in order to name something based on the subject's experience and always when the concept is an animate subject.

We hypothesize that one of the main factors that influenced the development of the predicative function of the vocative is the polysemantic structure of the verb *zvati* (*se*), due to which there could have been a mixing of the semantics of calling and naming. Consequently, we notice that vocative has obtained the latter function.

The paper provides an overview of the previous research on the instrumental and nominative functioning as a predicative with the verbs *zvati* (*se*), *nazvati* and *prozvati*, as well as the syntactic functions of vocative, in order to determine the degree to which the syntactic categories of these cases has been researched. A review of the situation in the other Štokavian dialects enables us to gain insight into the areal distribution of the given linguistic units and their functions in the aforementioned idiom, thus providing a comparison with the speech of Tutin, Novi Pazar and Sjenica.

Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Одсек за филологију
Јована Цвијића б.б., 34000 Крагујевац, Србија
bojana.veljovic@filum.kg.ac.rs

(Примљено: 16. октобра 2020;
прихваћено: 28. октобра 2021)